

זכויות ואחריות הפועלים

דף צ"ב ע"א. הב"י בסי' של"ז מביא בשם המרשים שפועל העוסק במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה אע"פ שמותר לקחת פירות לאכול, אם נטל פרי בידו אינו יכול לתתו לאחר, דזכות הפועל ליטול פירות נתייחד **לתועלת הבעה"ב.** וכן כתב רש"י בדף צ"ב ע"ב שפועל שנטל פרי בידו אינו יכול לתתו לאחר. ברם, רש"י שם בע"א משמע שפועל שנטל פרי בידו יכול לתתו לאחר, וכן כתב הטור, ונר' דסבירא להו דזכות הפועל ליטול פירות נתייחד לטובת הפועל.

הב"י מביא ראייה להמרשים דזכות הפועל ליטול פירות נתייחד לתועלת הבעה"ב, ממה שכתב הטור בשם התוספתא דאסור לפועל לסגף את עצמו בתענית ואסור לו ליעזר בלילה יותר מדאי, והיינו לתועלת הבעה"ב.

ונר' להביא עוד ראייה להמרשים, מלשון הפסוק בדברים פרק כ"ג פסוק כ"ה וז"ל כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן עכ"ל, והעיר המלבי"ם שהתורה לא צוותה להבעה"ב בהדיא להניח לפועליו ליטול פירות והתורה אכן צוותה בהדיא לפועלים שלא לתת לתוך כליהם. (וע' בסה"ח מצוה תקע"ו דאע"ג דליכא מצוה בהדיא לבעה"ב להניח לפועליו ליטול פירות, מ"מ איכא מצוה ממשמעות המקרא להבעה"ב להניח לפועליו ליטול פירות, אכן הזוהר הרקיע תמה על שיטת הסה"ח דמאחר דליכא מצוה בהדיא הרי ליכא מצוה כלל, ועל פי דברינו כתב הגריפ"פ דפועל הנשכר לגוי מותר לתת לתוך כליו, אע"ג דגוי לאו בר מצוה הוא, כמבואר בגמ' בדף פ"ז ע"ב, דאיכא סברא המעניקה זכות הפועל ליטול פירות, וסברא זאת שייכא גם לגבי פועל הנשכר לגוי, והמצוה הגבילה את הזכות הזאת, דאע"פ שיש לפועל זכות לאכול, מצוה עליו שלא לתת לתוך כליו, אבל מהיכי תיתי דהמצוה שייכא לפועל הנשכר אצל גוי, כך כתב הגריפ"פ.) ויש לדקדק למה זכות הבעה"ב נכתבה בהדיא, וזכות הפועל לא נכתבה בהדיא. ונראה לפרש על פי מה שכתב המרשים, שהתורה באה להשמיענו דזכות הפועל ליטול פירות נתייחדה לתועלת הבעה"ב, ומשום הכי התורה העלים את זכות הפועל ולא כתבה בהדיא, ופרסם את זכות הבעה"ב וכתבה בהדיא.

ונר' להביא ראיה שלישית להמרשים, מלשון המשנה לגבי זכות הפועל לאכול בהליכתו מאומן לאומן ובחזרתו מן הגת, וז"ל מפני השב אבידה לבעלים עכ"ל, דאע"ג דיש בזכות זו תועלת לבעה"ב (שהפועל לא יתבטל כל כך) ותועלת לפועל (שמסתמא הבעה"ב ירבה לו שכר), המשנה הדגישה את תועלת הבעה"ב, אולי להשמיענו שיסוד זכויות הפועלים הוא לתועלת הבעה"ב.

הב"י מביא ראיה דזכות הפועל ליטול פירות נתייסדה לטובת הפועל, ממה שכתב הגמ' בדף פ"ז ע"ב דאסור לפועל לאכול ענבים עם לחם, אע"פ שאכילת ענבים עם לחם היתה לתועלת יתירה לבעה"ב שיהיה בריא לעבודתו. וכע"ז יש להביא עוד ראיה ממה שכתב המשנה בדף צ"א ע"ב דמדאורייתא אסור לפועל לאכול שלא בשעת מלאכה (ד"ז אתיא כפרש"י שם דאסור לפועל לאכול בשעה שהוא פנוי, אבל לפי הרמב"ם בפ"ב מהל' שכירות ה"ב אסור לפועל להיבטל ממלאכתו לאכול, וע"כ האיסור הוא לתועלת הבעה"ב, וכן כתב הרמב"ם בפיה"מ שם בהדיא וז"ל וזה לטוב בעל הבית עכ"ל), אע"פ שאכילתו שלא בשעת מלאכה היתה לתועלת יתירה לבעה"ב שלא יתבטל כל כך.

ויש להביא עוד ראיה ממה שכתב הגמ' בדף צ"ב ע"א דפועל אוכל משל שמים, ולפיכך אָדוֹן עבד הנשכר כפועל אינו יכול לקצוץ שלא ברצון העבד לקחת מעות חלף פירות, וגם פועל רגיל אינו יכול לתת חלקן בפירות לאשתו ולבניו שלא ברצון הבעה"ב, ופרש"י דמשל שמים אוכל כשאר מתנות עניים, ודמיון זכות הפועל בפירות לזכויות העניים בשדות בעה"ב משמע דכמו שזכויות העניים נתייסדו לטובת העניים כך זכויות הפועל נתייסדו לטובת הפועל.

נמצא שמקצת סוגיות אומרות שזכויות הפועל נתייסדו לטובת הבעה"ב, ומקצת סוגיות אומרות שנתייסדו לטובת הפועל. איך מיישבים את הסתירה בסוגיות. נראה לפרש שהתורה לא באה להיטיב הטבה גשמית כספית לבעה"ב או הטבה גשמית הנאתית לפועל. אדרבה, התורה באה להיטיב לשניהם הנאה רוחנית מוסרית, להדריך לשניהם איך להתנהג בהנהגה נעימה ועדינה. כך יש לפרש על פי מה שכתב הסה"ח וז"ל משרשי המצוה ללמד את בני"י להיות להם נפש יפה ורצון טוב עכ"ל. וכע"ז איתא בספר דעת מקרא עה"ת וז"ל בזה הציבה התורה גדר לקנינו של בעה"ב שלא יגרע ולפועל שלא יחסר לחמו ויהיה חלקו של כ"א מהם שלם ושלום ביניהם עכ"ל. התורה לא באה להתערב במתח שבין בעה"ב

ופועליו. התורה הניחה לחוקי המסחר הטבעיים והרבניים להשגיח על המתח הזה. התורה באה להדריך הן לבעה"ב והן לפועלים להתנהג בנפש יפה ורצון טוב. הכוונה היא שהבעה"ב לא ילחוץ ויצער פועליו כלל, וגם שהפועלים לא יהיו חמדנים ולא יעשו הנאת עצמם עיקר ומלאכתם עראי.

וכן יש לדקדק מפרש"י שהתורה לא באה להיטיב הטבה גשמית, אלא התורה באה להדריך הדרכה מוסרית, שהרי רש"י לא הגדיר את זכויות הפועל בלשון של נצחון, לשון של חטיפת זכויות מהבעה"ב ונתינתם להפועל, אלא רש"י הגדיר את זכויות הפועל בלשון עדינות, שהתורה הדריכה לפועל לעשות מלאכתו עיקר והנאתו עראי, וז"ל משלו הוא אוכל תוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה וכו' והלכך לא יאכל יותר על שכרו דאין תוספת מרובה על העיקר עכ"ל. וצ"ב, היכן מצינו דאין תוספת מרובה על העיקר, וכי לא יתכן שתוספת כתובה וכיוצ"ב תהיה מרובה על העיקר. ונראה לפרש בכוונת רש"י דלא מצינו טפל מרובה על העיקר (וע' בפתיחת הפמ"ג להלכות ברכות הנהנין דטפל היינו המועט ועיקר היינו הרוב), וכמו שכתב הראב"ד בפ"ב מהל' שכירות ה"ב וז"ל שלא יהא קוצר במגל ואוכל וכו' שלא יעשה אכילתו קבע ענין מלאכתו עכ"ל, וכמו שכתבה הגמ' דמותר לפועל לאכול מענבי הבעה"ב ומקמתו ושלא לקחת המעשר, שאכילת פועל צריכה להיות אכילת עראי, ואכילת עראי פטורה מן המעשר.

ועל פי זה נראה לפרש שיטת הפוסקים (ע' רמ"א סי' של"ז סעיף ז') דפליגו על ר' אסי בגמ' בדף צ"ב ע"א ואסרו לפועל לאכול האשכול הראשון שבצר ואסרוהו לאכול האשכול הבלעדי שבצר, דסבירא להו דאכילה היא לטובת הפועל ונתינה לכלי בעה"ב היא לתועלת הבעה"ב, ופועל צריך לעשות תועלת בעה"ב עיקר וטובת הפועל עראי.

יש להמאירי שיטה דומה. התנאים נח' במתני' בדף צ"ב ע"א ובגמ' שם אם מלמדים לפועל שלא יאכל יותר על כדי שכרו או אם אין מלמדים אותו ככה. והמאירי פי' סברת התנא הסובר דמלמדים וז"ל שמלמדים אותו ככה מפני שראוי לכל הרואים ללמד את האדם שלא יהא רעבתן עד שיהא סותם את הפתח בפניו שלא ימצא מי שישכירוהו עכ"ל. כלומר, המצוה היא לטובת הפועל, שהשי"ת מלמדהו כיצד לא להזיק את עצמו, וכשם שהשי"ת מלמד את האדם שלא יהא רעבתן עד שיהא סותם את הפתח בפניו, כך אנחנו צריכים להיות רחמנים וללמד את האדם שלא יהא רעבתן עד שיהא סותם את הפתח בפניו.